

DN Debatt 08-01-07

Ge mindre pengar till de sämre universiteten

Professor kräver: Forskningsanslagen bör omfördelas så att de bättre universiteten får mer och de sämre mindre. Det statliga forskningsstödet måste premiera de lärosäten som utmärker sig internationellt med sin forskning om Sverige ska kunna hävda sig i den internationella konkurrensen och förstärka sin position som ledande kunskapsnation. Men en betydande del av forskningspengarna går som fakultetsanslag till lärosätena utan hänsyn till vilket internationellt genomslag deras forskning har. Mittuniversitetet har till exempel en av de högsta tilldelningarna trots att det är svagt när det gäller det viktigaste kriteriet på framgångsrik forskning: citeringar i vetenskapliga publikationer. Det skriver professor Pontus Braunerhjelm, huvudsekreterare i Globaliseringsrådet.

Den globala konkurrensen om talang och spetskompetens tilltar. Det gäller företagsledare och experter men också forskare, lärare och studenter till våra universitet. Ett aktuellt exempel är Sveriges ansträngningar att få den internationella forskningsanläggningen ESS (European spallation source) förlagd till Lund. Helt centralt i den kampanjen är att en av världens mest kända och respekterade forskare på det området, Colin Carlile, kunnat förmås att flytta till Sverige och knytas till projektet.

Europa redovisar ett nettoutflöde av akademiker till USA samtidigt som nya ländernas inträde i den globala ekonomin driver på konkurrensen än mer. Länder som Kina, Indien och Taiwan arbetar aktivt för att förmå medborgare som utbildats och nu är bosatta i väst att återvända. I Sydkorea och Singapore, för att nämna ytterligare exempel, har politiken

inriktats på att skapa mycket attraktiva arbetsvillkor för att attrahera toppforskare från Europa och USA. Även många industrialiserade länder har tydliga strategier för att attrahera välutbildad arbetskraft: Australien, Kanada och Nya Zeeland är några exempel. Men också flera EU-länder är väl medvetna om problematiken kring den hårdnande konkurrensen om "hjärnor".

Globala rankingar av universitet blir allt viktigare för att locka till sig högt kvalificerade studenter, lärare och forskare. Internationellt är den så kallade "Shanghai-listan" mest känd. Sverige har visserligen fyra universitet bland de 100 högst rankade, men inget återfinns längre bland de 50 bästa. Inget av de befintliga rankingssystemen är helt rättvisande men de ger en övergripande bild av hur de svenska universiteten står sig i den globala konkurrensen.

I Sverige genomför Vetenskapsrådet en ranking som baseras på så kallad fältnormaliserade citeringsstatistik. Det är en metod som gör det möjligt att jämföra - internationellt och nationellt - hur framgångsrik forskningen är på olika universitet när man samtidigt tar hänsyn till att olika ämnesområden har olika citeringstraditioner. Exempelvis har universitet som är specialiserade på medicinsk forskning i regel fler internationella publiceringar och citeringar än universitet där samhällsvetenskap och humaniora är dominerande. Övergripande kan en svagt neråtgående trend noteras för svenska citeringar.

Hur ska Sverige kunna hävda sig i den internationella konkurrensen och förstärka sin position som en ledande kunskapsnation? Ett första steg är att titta på de kriterier som styr fördelningen av statliga forskningsmedel. För att bygga starka forskningsmiljöer bör internationellt konkurrenskraftig forskning få genomslag i tilldelning av forskningsanslag. Vetenskapliga publikationer och citeringar är de viktigaste kriterierna på hur väl svensk forskning hävdar sig globalt.

Det synsättet tillämpas vid de olika forskningsrådets utdelning av forskningsanslag. Men en ungefär lika stor del av det statliga forskningsstödet går som basstöd direkt till universiteten (fakultetsanslag). Där görs av tradition inte någon åtskillnad beroende på hur respektive lärosäte lyckats. Tilldelning sker närmast av historiska skäl - universitet som haft mycket tidigare får mycket också nu.

Baserat på statistik från Högskoleverket och Vetenskapsrådet framgår att sambandet mellan forskningsframgång och tilldelning av statliga forskningsmedel i princip är obefintligt vad gäller fakultetsmedel.

Denna enkla sambandsanalys är naturligtvis inte tillräcklig för att dra några mer genomgripande slutsatser. Bilden påverkas av ämnesprofiler och professorstäthet som av olika skäl varierar mellan lärosätena. Samtliga indikatorer pekar dock i en riktning: svenska universitet/högskolor som uppvisar en internationellt framgångsrik forskning tilldelas inte en större andel av fakultetsanslagen. Snarare styrs systemet av en fördelning som baseras på andra principer än forskningens kvalitet. Som exempel kan nämnas Mittuniversitetet som har bland den högsta tilldelningen av fakultetsanslag per professor men uppvisar en svag citeringstatistik.

Generellt har de nyare universiteten en generösare tilldelningen än etablerade och vetenskapligt mer framgångsrika universitet som till exempel Uppsala, Umeå, KTH och Karolinska institutet. Det handlar naturligtvis om politiska överväganden där en rad olika aspekter vägs in. Frågan är om detta är en hållbar strategi för att bygga upp starka forskningsmiljöer i en globaliserad värld. De universitet som är framgångsrika i sin forskning är dock i regel framgångsrika på att få in konkurrensutsatta forskningsmedel från andra aktörer, både offentliga och privata.

Resultaten är inte helt överraskande. Tidigare forskning har visat att den högre utbildningens kvalitet skiljer sig mellan svenska universitet och högskolor vilket påverkar karriärmöjligheter och framtida löneutveckling.

Forskningen och den högre utbildningen är strategiskt viktig av flera skäl. Den tillför spetskompetens till svenskt näringsliv och påverkar vår attraktivitet internationellt både när det gäller Sverige som investeringsland och som forskningsnation. En slutsats är att fakultetsanslag, precis som andra anslag, i högre utsträckning bör vara utsatta för konkurrens. I dag utgör icke konkurrensutsatta fakultetsanslag cirka 45 procent av den totala statliga forskningsfinansieringen. Det kan jämföras med Finland där motsvarande andel (enligt Vinnova) är betydligt lägre, cirka 27 procent.

Det är positivt att regeringens utredare Dan Brändström nyligen vågat föra fram idén att också fakultetsanslagen ska underkastas kvalitetsprövning.

För att internationellt starka forskningsmiljöer ska kunna växa fram och förstärkas i Sverige bör fördelningen av statliga forskningsmedel i mycket högre grad baseras på kvalitet. En viktig indikator är forskarnas förmåga att publicera sig i välrenommerade internationella vetenskapliga

tidsskrifter. Måttstocken måste i en globaliserad värld vara hur väl svenska lärosäten hävdar sig i en global jämförelse.

Detta är en nödvändig men långt ifrån tillräcklig förutsättning. Varje lärosäte måste i sin tur skapa en arbetsmiljö och en kultur som belönar internationellt framgångsrik forskning. Förstärkningar behövs också i de statliga forskningsanslagen. Globaliseringsrådet har i rapporten "Kunskapsdriven" tillväxt anført ett antal argument för det. En ny forskningspolitik baserad på dessa riktlinjer bör skapa en god grogrund för en fortsatt utveckling av Sverige som en ledande kunskapsnation.

Pontus Braunerhjelm